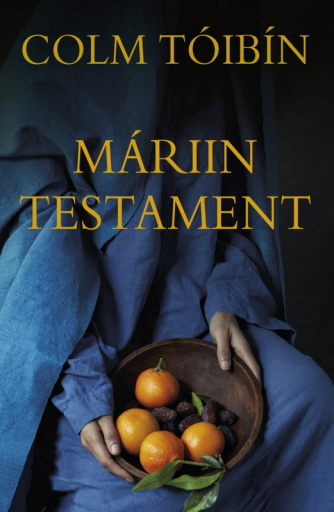

COLM TÓIBÍN

MÁRIIN
TESTAMENT

EDÍCIA
SVETOVÁ TVORBA

MÁRIIN TESTAMENT

COLM TÓIBÍN

MÁRIIN
TESTAMENT

TATRAN

Z anglického originálu Colm Tóibín: The Testament of Mary,
ktorý vyšiel vo vydavateľstve Penguin Random House UK,
London 2013, preložil Igor Navrátil.

Vyšlo vo Vydavateľstve TATRAN, Bratislava 2016
ako 5072. publikácia a 230. zväzok edície Svetová tvorba.

Vydanie I.

Prebal a väzbu podľa pôvodného návrhu spracoval

AldoDesing, Bratislava.

Zodpovedná redaktorka Katarína Jošticová

Jazyková redaktorka Eva Mládeková

Technický redaktor Jaroslav Zdražil

Vytlačili Těšínská tiskárna, a. s., Český Těšín.

www.slovtatran.sk

:: knihy pre **hodnotnejší** život

Vydavateľ ďakuje za finančnú podporu
Ireland Literature Exchange (prekladateľský fond), Dublin, Írsko
www.irelandliterature.com
info@irelandliterature.com

Copyright © 2012 by Colm Tóibín
Translation © Igor Navrátil 2016
Slovak edition © Vydavateľstvo TATRAN 2016

ISBN 978-80-222-0780-5

Venujem Louglinovi Deeganovi
a Denisovi Loobymu

Prichádzajú teraz častejšie, obidvaja, a pri každej návšteve akoby mali so mnou aj so svetom čoraz menej trpezlivosti. Majú v sebe niečo nenásytne a drsné, v krvi im vrie surovosť, a keďže som to už zažila, viem to zacítiť, tak ako to zacíti zviera, ktoré sa chystajú uloviť. Mňa sa však teraz nikto nechystá uloviť. Už nie. Starajú sa o mňa, pritlmeným hlasom sa ma vypytujú a pozorujú ma. Myslia si, že nechápem rafinovanú podstatu ich túžob. Teraz mi však neunikne nič okrem spánku. Spánok mi uniká. Možno som na spánok už pristará. Alebo už neexistuje nič, čo by som spánkom získala. Možno nepotrebujem snívať ani odpočívať. Možno moje oči vedia, že čoskoro sa zavrú navždy. Ak sa to ukáže ako nevyhnutné, budem stále bdieť. Prejdem tou chodbou, keď sa rozvidnie, keď brieždenie pretisne do tejto izby svoje svetelné lúče. Mám vlastné dôvody na to, aby som všetko pozorovala a čakala. Pred posledným odpočinkom prichádza toto dlhé prebúdanie. A mne stačí vedieť, že sa to skončí.

Oni si myslia, že nechápem, čo je to, čo vo svete pomaly vyrastá; myslia si, že neviem, čo sa skrýva za ich

otázkami, a že si nevšímam krutý tieň podráždenosti, ktorý sa objavuje na ich tvárach akoby zamaskovaný pod kapucňou alebo zamaskovaný v ich hlasoch, keď poviem niečo nerozumné alebo pochabé, niečo, čo nás nikam neprivedie. Keď sa zdanlivo nepamätám na niečo, čo si podľa nich musím pamätať. Sú priveľmi uzavretí vo svojich rozľahlých a nenásytných túžbach a priveľmi otupení zvyškami hrôzy, ktorú sme vtedy zakúsili všetci, aby si všimli, že si pamätám všetko. Pamäť mi zaplňa telo rovnako ako krv a kosti.

Páči sa mi, že ma živia, platia mi za šaty a chránia ma. A ja sa im za to odplatím tak, že pre nich urobím, čo budem môcť, ale nič viac. Tak ako nemôžem dýchať za niekoho iného alebo nemôžem pomôcť srdcu niekoho iného, aby tlklo, ani jeho kostiam, aby nezoslabli, a ani jeho telu, aby sa nescvrkávalo, nemôžem ani povedať viac, než dokážem povedať. A viem, ako hlboko ich to znepokojuje, a mohlo by mi to na tvári vyčariť úsmev, táto vážna potreba pochabých príbehov alebo prefikáných jednoduchých šablón v rozprávaní o tom, čo sa nám všetkým stalo, ibaže ja som už zabudla, ako sa mám usmievať. Už necítim potrebu usmievať sa. Tak ako som už necítila potrebu roniť slzy. Mala som obdobie, keď som si myslela, že mi vlastne už nijaké slzy nezostali, že som spotrebovala celú svoju zásobu, ale mám šťastie, že takéto bláznivé myšlienky u mňa nikdy nezotrvajú dlhšie a rýchlo ich nahradí to, čo je pravdivé. Ak však slzy potrebujete, vždy sa nejaké nájdu. Slzy vytvára telo. Ja už slzy nepotrebujem a to by mala

byť úľava, ale ja úľavu nevyhľadávam, lebo potrebujem iba samotú a trochu pochmúrneho uspokojenia, ktoré pramení z istoty, že už nepoviem nič, čo nie je pravda.

Z tých dvoch mužov, čo za mnou prichádzajú, jeden s nami zostal až do konca. Vtedy sa vyskytli chvíle, keď sa ku mne správal vlúdne a bol ochotný objímať ma a utešovať, tak ako je teraz vždy pripravený netrpezlivo sa mračiť, keď sa príbeh, ktorý mu rozprávam, nezmestí do akýchsi medzí, ktoré on určil. Ešte stále však vidím náznaky tej vlúdnosti a zavše sa mu do očí vráti aj ten svit, ale potom si vzdychne a vráti sa k svojej práci, vypisuje listy jeden za druhým a používa v nich slová, o ktorých vie, že ich neviem prečítať, vykresľuje v nich všetko, čo sa stalo na tom kopci, ako aj to, čo sa udialo v predchádzajúcich a nasledujúcich dňoch. Žiadala som ho, aby mi tie slová nahlas prečítal, ale on nechce. Viem, že písal o udalostiach, ktoré nevidel ani on, ani ja. Viem aj to, že dal podobu tomu, čo som ja prežila a čoho bol on svedkom, a že urobil všetko pre to, aby ľudia tým slovám pripisovali patričnú váhu a aby im načúvali.

Pamätám si až príliš veľa; som ako vzduch pokojného dňa, ktorý je po celý čas nehybný a nedovolí, aby niečo uniklo. Kým svet zadržiava dych, ja si uchovávam v sebe spomienky.

Keď som mu teda porozprávala o tých králikoch, nehovorila som o niečom, čo som už napoly zabudla a na čo som sa rozepamätala len pod vplyvom jeho naliehavej prítomnosti. Podrobnosti toho, čo som povedala, boli so mnou po celé roky, rovnako ako so mnou

zostávali moje ruky a ramená. V ten deň, v deň, o ktorom chce poznať všetky podrobnosti, o ktorom chce, aby som mu rozprávala znova a znova, uprostred všetkého zmätku, uprostred všetkej tej hrôzy a vresku a výkrikov, podišiel ku mne muž, ktorý držal v ruke klietku s obrovským nazlosteným uväzneným vtákom – vyzeral ako jeden ostrý zobák a pobúrený upretý pohľad. Krídla sa mu nemohli rozťahovať do celej šírky a to uväznenie akoby ho umáralo a privádzalo do zúrivosti. Za normálnych okolností by mal totiž lietať, loviť a strmhľav sa vrhať na korisť.

Ten muž niesol aj vrece, o ktorom som sa časom dozvedela, že je takmer do polovice naplnené živými králikmi, uzlíkmi urputnej a hrôzou zmietanej životnej sily. A počas všetkých tých hodín tam na kopci, počas tých hodín, čo plynuli pomalšie než ktorékoľvek iné hodiny, vyťahoval králikov jedného za druhým z vreca a pchal ich cez mierne pootvorené dvierka do klietky. Vták najprv zaútočil na niektoré časti ich mäkkého podbruška, rozdzieral králikovi kožu, až sa z nej vyvalili vnútornosti, a potom mu, ako ináč, vyďobal oči. Teraz sa o tom rozpráva ľahko, keďže to bolo len ľahké rozptýlenie v porovnaní s tým podstatným, čo sa dialo, a ľahko sa o tom hovorí aj preto, že to nedávalo zmysel. Vták nevzbudzoval dojem, že je hladný, hoci možno trpel nejakým hlbšie skrytým hladom, ktorý nemohlo ukojiť ani živé mäso zmietajúcich sa králikov. Klietka sa napoly zaplnila polomŕtvymi, nie celkom skonsumovanými králikmi, ktoré vydávali čudné piskľavé zvuky.

Šklbali sebou v starých prívaloch života. A tvár toho muža sa rozjasnila životnou silou, vyžarovalo z nej svetlo, keď sa zahľadel na klietku a potom na to, čo sa odohrávalo okolo neho, a takmer sa usmieval od zlovestnej rozkoše, hoci vrece ešte vždy nebolo prázdne.

*

Do tej chvíle sme sa zhovárali o všeličom inom, aj o tých mužoch, ktorí neďaleko miesta, kde stáli kríže, hrali kocky; hrali o jeho šaty a ďalší majetok alebo len tak, bez konkrétneho cieľa. Jeden z nich mi naháňal rovnaký strach ako škrtič, ktorý prišiel neskôr. Toho prvého muža som si ako jediného z tých všetkých, čo cez deň prichádzali a odchádzali, veľmi uvedomovala, cítila som z neho akúsi hrozbu, ani čo by chcel vedieť, kam pôjdem, keď bude po všetkom, ani čo by práve jeho mohli poslať, aby ma priviedol naspäť. Tento muž, ktorý zo mňa nespúšťal oči, asi pracoval pre skupinu chlapov s koňmi, ktorí niekedy akoby celé dianie sledovali z istého odstupu. Ak niekto vie, čo sa v ten deň stalo a prečo, tak to je určite tento muž, ktorý hral kocky. Azda by bolo jednoduchšie povedať, že za mnou prichádza v snoch, ale neprichádza ani ma nemá tak, ako ma mátať iné veci alebo iné tváre. Jednoducho tam bol, a viac o ňom nemám čo povedať. Pozoroval ma a poznal ma, a keby sa teraz, po všetkých tých rokoch, zjavil v týchto dverách, s očami prižmúrenými proti svetlu, s vlasmi pieskovej farby, ktoré mu medzi-

časom zošediveli, a s rukami ešte vždy priveľkými na jeho telo, s tým vševediacim, rozvážnym a pokojným výrazom, ktorým dokáže ovládať krutosť, a so škrtičom, ktorý sa mu za chrptom zlomyseľne vyškiera, vôbec by ma to neprekvapilo. V ich spoločnosti by som však dlho nevydržala. Tak ako moji dvaja priatelia, ktorí ma navštevujú, sú zvedaví na môj hlas, na moje svedectvo, tento muž s kockami, a takisto škrtič alebo nejakí ďalší, im podobní, majú zasa určite záujem na tom, aby som mlčala. Spoznám ich, ak prídu, a teraz by už na tom veľmi nezáležalo, lebo dní, čo ešte zostávajú, je málo. Aj tak sa ich však v čase, keď nespím, naďalej zúfalo desím.

V porovnaní s nimi bol ten muž s králikmi a s jas-trabom podivuhodne neškodný; bol krutý, ale zbytočne. Jeho naliehavé potreby sa dali ľahko uspokojiť. Nikto okrem mňa si ho nevšímal, a ja som si ho všimala len preto, lebo asi ako jediná z tých, čo tam boli, som venovala pozornosť všetkému, čomukoľvek, čo sa pohlo, pre prípad, že by som medzi tými mužmi našla niekoho, na koho by som sa mohla obrátiť s prosbou. A aj preto, aby som sa dozvedela, čo by od nás mohli chcieť, keď bude po všetkom, ale predovšetkým preto, aby som sa rozptýlila a aspoň na kratučkú chvíľu odpútala myseľ od tej katastrofickej desivosti toho, čo sa deje.

Ich však vôbec nezaujíma môj strach ani strach, ktorý prežívali všetci vôkol mňa, ten pocit, že niekde čakajú nejakí muži, ktorým prikázali, aby nás zatkli, keby sme sa pokúsili vzdialiť, a že vlastne neexistuje nijaká možnosť, aby nás nezadržali.

Ten druhý, ktorý ku mne chodí, mi dáva pocítiť svoju prítomnosť iným spôsobom. Nemá v sebe nič láskavé. Je netrpezlivý, znudený a nad všetkým má kontrolu. Aj on si všetko zapisuje, ale rýchlejšie než ten prvý, mračí sa a prikyvuje, ako keby si schvaľoval vlastné slová. Lahko sa rozčúli. Podráždim ho už len tým, že prejdem cez miestnosť, aby som si vzala tanier. Niekedy je ťažké odolať nutkaniu prihovoriť sa mu, hoci viem, že samotný môj hlas ho naplňa podozrením alebo niečím, čo má veľmi blízko k odporu. Lenže tak ako jeho kolega, aj on musí mojim slovám načúvať, keďže práve preto tu je. Nemá na výber.

Predtým, ako odišiel, povedala som mu, že vždy, keď som vo svojom živote videla spolu viac než dvoch mužov, videla som zároveň aj pochabosť a videla som krutosť, ale práve pochabosť som si všimla ako prvú. Čakal, kedy mu už konečne poviem niečo iné, sedel oproti mne a trpezlivosť z neho pomaly vyprchávala, keďže ja som sa odmietala vrátiť k jeho vytúženej téme: k tomu dňu, keď sme prišli o syna a ako sme ho našli a čo sa povrávalo. Meno povedať neviem, lebo ho zo seba jednoducho nedostanem, a keď sa ho pokúšam vysloviť, niečo sa vo mne zlomí. A tak ho nazývame „on“, „môj syn“, „náš syn“, „ten, ktorý tu bol“, „tvoj priateľ“, „ten, o koho sa zaujímaš“. Azda ešte predtým, než zomriem, jeho meno vyslovím alebo sa mi podarí niekedy v noci ho zašepkať, ale veľmi tomu neverím.

Ako som povedala, zhromaždil okolo seba skupinu stratených existencií, ktorú tvorili napríklad deti ako

on sám alebo muži bez otcov, alebo muži, ktorí neboli schopní pozrieť sa žene do očí. Muži, ktorých videli, ako sa usmievajú sami pre seba, alebo takí, čo zostarli, ešte kým boli mladí. Ani jeden z vás nie je normálny, povedala som a pozerala som sa, ako ku mne poodšúva tanier s rozbabraným jedlom, ani čo by sa hral na dieťa, ktoré dostalo záchvat zlosti. Áno, stratené existencie, povedala som. Môj syn zhromaždil stratené existencie, hoci on sám napriek všetkému nebol stratenou existenciou, lebo vedel urobiť všetko, dokonca vedel byť ticho, mal aj túto schopnosť, ktorá je jednou z najvýnimočnejších, bez problémov vedel tráviť čas celkom sám, vedel sa pozrieť na ženu, ako keby mu bola rovná, a bol vďačný, dobre vychovaný a bystrý. A to všetko, povedala som, využil na to, aby mohol viesť z miesta na miesto skupinu mužov, ktorí mu verili. Ja nemám čas na stratené existencie, povedala som, ale keď sa dvaja z vás dajú dokopy, vznikne z toho nielen pocha-bosť a zvyčajná krutosť, ale aj zúfalá potreba niečoho iného. A keď ty dáš dokopy stratené existencie, povedala som a odsunula tanier naspäť k nemu, nevznikne z toho nič dobré – ani nebojácnosť, ani ctižiadosť, nič poriadne –, a skôr než sa skupina rozpadne alebo rozrastie, povedie to len k tomu, čo teraz zažívam.

*

Moja suseda Farina mi tu zavše niečo nechá. A niekedy jej za to platím. Spočiatku som neotvárala, keď mi za-

klopala na dvere, a hoci som si brala to, čo mi priniesla – ovocie, chlieb, vajcia alebo vodu –, nevidela som dôvod, aby som sa s ňou pozhovárala, keď som potom išla okolo jej dverí, dokonca ani aby som sa tvárila, že viem, kto je. A dávala som si pozor, aby som sa vody, ktorú mi tu nechala, ani nedotkla. Chodila som si k studni po vlastnú vodu, aj keď som z toho mala vyťahané a ubolené ruky.

Keď prišli moji návštevníci, boli zvedaví, kto to je, a ja som bola rada, že im môžem odpovedať, že neviem a nemám záujem zistiť to a že ani nechápem, prečo mi tu to všetko necháva – azda len preto, aby mala zámienku zdržať sa chvíľu niekde, kde nie je vítaná. Povedali mi, že musím byť opatrná, a pre mňa nebolo vôbec ťažké na to odpovedať, uistiť ich, že to viem lepšie ako oni, a ak sem prišli len preto, aby mi dávali zbytočné rady, možno by mali porozmýšľať o tom, že sem už nebudú chodiť.

Ako som však pomaly prechádzala okolo jej domu a vídala ju vo dverách, začala som si ju pozornejšie všímať a zapáčila sa mi. Rozdiel medzi nami bol v tom, že bola malá, či skôr menšia než ja, alebo vyzerala telesne krehkejšia ako ja, hoci bola mladšia. Najprv som usúdila, že žije sama, a predpokladala som, že keby začala robiť problémy alebo bola neodbytná, nejako by som si s tým poradila. Ona však sama nežije. Už som to zistila. Jej muž je pripútaný na lôžko, nemôže sa hýbať a ona sa oňho musí celý deň starať; on celý čas leží v zatemnenej izbe. A jej synovia, tak ako všetci synovia,

odišli do mesta za lepšou prácou alebo za užitočnejšou záhaľkou, alebo za takým či onakým dobrodružstvom a Farinu tu nechali, aby sa starala o kozy, o terasy s olivovníkmi, na ktoré treba dohliadať a každý deň im donášať vodu. Dala som jej jasne najavo, že keby sa jej synovia niekedy sem vrátili, tento prah by nesmeli prekročiť. Dala som jej jasne najavo, že od nich nechcem nijakú pomoc. Nechcem ich vidieť v tomto dome. Trvá mi týždne, kým z týchto miestností vypudím mužský pach, aby som znova mohla dýchať vzduch, ktorý nie je od nich zamorený.

Keď som ju stretla, začala som ju zdravieť kývnutím hlavy. Ešte stále som sa na ňu nedívala, ale vedela som, že si tú zmenu všimne. A vyplynuli z toho aj ďalšie zmeny. Spočiatku to bolo ťažké, lebo som jej veľmi nerozumela a jej sa to zdalo akési čudné, ale nikdy ju to nezastavilo v rozprávaní. Čoskoro som začala chápať väčšinu jej slov, alebo aspoň dosť z nich, takže som sa dozvedela, kam vlastne každý deň chodí a prečo tam chodí. Išla som s ňou nie preto, že by som to chcela. Išla som s ňou preto, lebo moji návštevníci, tí muži, ktorí prichádzali dozerať na posledné roky môjho života, zostávali u mňa dlhšie, než by sa patrilo, kládli mi priveľa otázok a ja som si myslela, že keď niekam zmiznem, čo len na jednu či dve hodiny, možno ich to naučí väčšej úctivosti alebo, čo by bolo ešte lepšie, možno odídu.

Nepredpokladala som, že prekliaty tieň toho, čo sa stalo, sa niekedy rozplynie. Zjavil sa ako niečo, čo do mňa cez moje srdce pumpuje tmu rovnakým tempom,

ako srdce pumpuje krv. Alebo to bol možno môj spoločník, môj čudný priateľ, ktorý ma budí v noci a potom zasa ráno, a celý deň sa zdržiava blízko mňa. Tá ťažoba v mojom vnútri sa často zmenila na takú záťaž, že som ju nevládala uniesť. Niekedy sa to uvoľnilo, ale nikdy sa nevytratilo úplne.

Vôbec neviem, prečo som šla s Farinou do chrámu. A len čo sme sa vydali na cestu, už aj som sa rozptyľovala myšlienkami, ako budeme po návrate diskutovať o tom, kde som bola, a hneď som začala vymýšľať, čo svojim návštevníkom poviem. Cestou sme sa nezhovárali, a až keď sme boli celkom blízko, Farina povedala, že zakaždým, keď tam ide, prosí len o tri veci – aby si bohovia odniesli jej manžela do smrti, skôr než začne ešte viac trpieť, aby sa jej synovia udržiavali v dobrom zdraví a aby boli k nej láskaví. Naozaj chceš to prvé? spýtala som sa. Aby tvoj muž zomrel? Nie, odvetila, nechcem, ale bolo by to tak najlepšie. A keď sme vchádzali do chrámu, zapamätala som si práve jej tvár, výraz na jej tvári, akýsi svit v jej očiach, čosi veľmi láskavé.

A ešte si spomínam, ako som sa potom obrátila a prvý raz uvidela sochu Artemidy; v tom okamihu, keď som sa na ňu sústredene zahľadela, vyžarovala zo sochy vytrvalosť a veľkorysosť, plodnosť a ladsť, a možno aj krása, dokonca aj krása. A na chvíľu ma to povzbudilo; moje vlastné tiene sa vytratili a išli sa pozhovárať s krásnymi tieňmi v chráme. Na niekoľko minút ma zanechali akoby vo svetle. V srdci som už nemala jed. Upreto som hľadela na sochu starej bohyne,

tej, ktorá toho videla viac než ja a viac si aj vytrpela, lebo dlhšie žila. S ťažkým dychom som chcela povedať, že som sa zmierila s tieňmi, s tou ťažobou, s pochmúrnou prítomnosťou, ktorá ku mne prišla v ten deň, keď som videla svojho syna zviazaného a zakrvaveného, keď som ho počula vykriknúť a keď som si pomyslela, že nič horšie sa mi už nemôže stať, ale hodiny potom plynuli ďalej. Mylne som sa domnievala, že sa už nemôže stať nič horšie, a nič z toho, čo som urobila, to nepomohlo zastaviť, a nepomohlo ani to, že som urobila všetko, aby som na to nemyslela, a napokon ma to naplnilo svojím zvukom, napokon mi samotná hrozba tých hodín vnikla do tela a ja som kráčala naspäť od chrámu s tou hrozbou, ktorá mi naďalej pumpovala v srdci.

Za ušetrené peniaze som si od istého striebrotopca kúpila sošku bohyne, ktorá ma pozdvihla na duchu. A dobre som si ju schovala. Niečo to však znamenalo, vedieť, že je v dome blízko mňa a že jej v noci môžem niečo pošepkať, ak to budem potrebovať. Mohla som jej porozprávať, čo sa mi stalo a ako som sa sem dostala. Mohla som jej porozprávať o tom veľkom nepokoji, ktorý nastal, keď sa začali objavovať tie nové mince a nové nariadenia a nové slová na označovanie určitých vecí. Ľudia, muži aj ženy, čo nemali nič, začali rozprávať o Jeruzaleme, ani čo by sa nachádzal na druhej strane údolia, a nie dva-tri dni cesty odtiaľto, a keď už bolo jasné, že mladí muži tam môžu odísť, teda každý, kto vie písať alebo kto je tesár, alebo kto vie vy-

rábať kolesá či pracovať s kovom, vlastne každý, kto vie zreteľne rozprávať, a každý, kto chce obchodovať s látkami alebo so zbožím, alebo s ovocím či s olejom, všetci takíto tam napokon odišli. Zrazu bolo celkom jednoduché tam ísť, ale nebolo, prirodzene, jednoduché vrátiť sa. Posielali odkazy, mince aj látky, oznamovali, čo majú nové, ale to, čo ich tam držalo, ich odtiaľ nechcelo vôbec pustiť, držala ich tam príťažlivá sila peňazí, príťažlivá sila budúcnosti. Nikdy predtým som nepočula nikoho hovoriť o budúcnosti, a ak áno, tak sa rozprávalo len o zajtrajšku alebo sviatku, na ktorý tam ľudia chodia každý rok. Nikdy sa však nespomínalo nejaké obdobie, ktoré má prísť a v ktorom bude všetko iné a všetko lepšie. Takáto predstava sa vtedy prehnala dedinami ako suchý horúci vietor a odniesla so sebou každého, kto za niečo stál, a odniesla aj môjho syna, čo ma však neprekvapilo, lebo keby nebol odišiel, všetkým v dedine by bil do očí a ľuďom by možno víťalo v hlave, prečo tu zostal. V skutočnosti to bolo jednoduché – nemohol tu zostať. Nič som sa ho neopýtala; vedela som, že si ľahko nájde prácu, a vedela som aj to, že bude posielat' to, čo posielajú ostatní, ktorí odišli pred ním, a ja som mu takisto zabalila, čo bude potrebovať, rovnako ako to robili iné matky, ktorých synovia odchádzali. Nebola som ani veľmi smutná. Niečo sa jednoducho končilo a v ten deň, keď odišiel, zišiel sa zástup ľudí, lebo vtedy odchádzali aj iní, a ja som sa vrátila domov takmer s úsmevom pri myšlienke, že mám šťastie, že je dostatočne schopný, aby mohol odisť, a usmievala som

dajú lúčne ostrovy plné bujného rastlínstva. Nevedie ma tam však nikto. Všade navôkol je ticho a chlácholivé pohasínajúce svetlo. Zdá sa, že svet sa uvoľnil, ako keď si žena chystajúca sa na lôžko rozpustí vlasy. A ja šepkám slová, lebo viem, že na slovách záleží, a ako ich vypúšťam z úst, usmievam sa na tieň bohov tohto miesta, ktorí zotrávajú vo vzduchu, aby na mňa mohli dozerať a počuť ma.